

Petr Žantovský: Jak jsem potkal knihy – 42. díl. Pohřbívání svobody

16.09.2018 11:50

Benjamin Kuras, publicista a spisovatel, vyvolává ve veřejnosti jen dva pocity – obdivný předklon, nebo naprosté zatracení. To se přihází obvykle lidem neobyčejným, kteří konají neobyčejné dílo, jež nenechává publikum chladným. Kurase jako autora a nositele svébytných myšlenek prostě nemůžete přehlédnout.

Foto: **Hans Štembera**
Popisek: **Petr Žantovský**

Narodil se jako Miloslav Kuraš v roce 1944 ve Zlíně, v roce 1947 se s rodiči přestěhoval do Olomouce, kde absolvoval střední školu a kde i posléze vystudoval anglistiku na Univerzitě Palackého. Poté pracoval jako rozhlasový redaktor. Do Velké Británie emigroval v roce 1968, pracoval řadu let v české redakci BBC a v londýnském divadle Young Vic. V roce 1974 konvertoval k judaismu a změnil si jméno na Benjamin Kuras. V roce 1975 získal britské občanství. Od roku 1990 publikuje v řadě českých periodik a vydal několik desítek knih v češtině. Patří mezi výrazné kritiky Evropské unie, multikulturalismu, islamismu a socialismu. Jeho zatím nejnovější kniha (vyšla v roce 2017) nese výmluvný titul Pohřbívání svobody. Ostatně tato dvě slova by mohla nést v záhlaví většina jeho knih – jeho životním tématem je právě svoboda, a jak o ni (často dokonce vědomě či dobrovolně) přicházíme.

Pro tuto příležitost jsem vybral z řady (vzájemně se prolínajících) témat, obsažených v knize Pohřbívání svobody (mj. kapitalismus, liberalismus, věda a vědění, globalizace, Evropská unie) několik ukázek, v nichž se Kuras dotýká role médií v demokracii, jaká je a jaká by neměla být. Hned na začátku autor cituje „erbovní“ slova Fredericka Forsytha:

„Novinář by se nikdy neměl stát součástí establishmentu, i kdyby lákadla byla sebesvůdnější. Naši povinností je volat mocné k odpovědnosti, ne se k nim přidávat. Ve světě čím dál silněji

posedlém bohy moci, peněz a slávy novinář a spisovatel musí zůstat stranou jako pták na zábradlí a pozorovat, zaznamenávat, sondovat a komentovat, ale nikdy se nepřidávat. Stručně – outsider.“

Proč si do úvodu vetknul Kuras právě toto motto, pochopíte z četby jeho vlastního textu:

1. Jako psa ke kandelábru

„Jako psa ke kandelábru je vztah novináře k politikovi,“ napsal už někdy ve 30. letech dvacátého století nestor americké politické žurnalistiky Henry Louis Mencken, jemuž vděčíme za potvrzení objevu, že neexistují žádné důvody, proč by kdokoli měl být vůči politikům zdvořilý, tím méně uctivý, či dokonce bázlivý.

Co může někomu připadat jako odvaha či troufalost, by se nám mělo díky Menckenovi jevit jako samozřejmá součást žurnalistického řemesla. Asi jako se thlčení smetany jeví výrobcům másla, kteří se taky nepozastavují nad obavou, že by se ta smetana jednoho dne mohla naštvat a dát jim pár facek. Pravda, mnozí z nás se v tom novinářském řemesle těch zdánlivě troufalých činů dopouštíme nikoli z odvahy, nýbrž z blbosti: to, co by se mohlo jiným jevit jako odvázné, děláme jen proto, že to jinak neumíme a následky si nepředstavíme.

„Vláda se skládá z bandy lidí přesně stejných jako vy a já,“ pokračuje slavný Menckenův citát. „Nemají celkem vzato žádný zvláštní talent pro vládní činnost, mají pouze talent pro získávání a udržování politické kariéry. Jejich základním trikem k tomuto účelu je vyhledávat skupiny, které prahnou a baží po něčem, co nemohou získat, a slíbit jim to. V devíti z deseti případů je tento slib bezcenný. V desátém případě se splňuje oloupením pana A pro uspokojení pana B. Vláda je zprostředkovatel lupičství a každé volby jsou předem pořádaná aukce dodatečně uloupeného majetku.“

Podle Menckenova citátu se ve druhé polovině dvacátého století začala americká žurnalistika chovat a málokterý politik z toho vyšel suchý. Nejvíc se namočil nemehlo Nixon, který se do poslední chvíle divil, proč by si prezident nemohl pro vlastní zábavu natáčet, co si povídají političtí protivníci. Co politik, to gauner, dokud neprokáže opak, stalo se novinářským krédem. Vytahovat na politiky co nejvíc špíny, skandálů a trapností se stalo oblíbeným novinářským sportem, v němž se předháněly i seriózní deníky.

Největší lahůdkou se stal Clinton, který byl sice menší záletník než Kennedy, ten měl ale štěstí, že za něho ještě panovala k politikům důvěra a úcta. Na Cartera se toho moc vytáhnout nedalo, kromě toho, že chtěl s každým gaunerem uzavírat mír, za což taky dostal Nobelovu cenu, nejspíš na Arafatovo doporučení. Na Reagana byli novináři krátcí, protože ten si uměl ze sebe udělat srandu sám a nenechal jim jí ani drobeček. Bush starší byl protřelý špion, na kterého se nikdo nic nedověděl, zato z Bushe mladšího si novináři udělali fackovacího panáka. Nejoblíbenější byla kachna, v níž 11. září 2001 telefonuje Alu Goreovi, že na Floridě se našlo několik zašantročených Goreových hlasů a kdy chce převzít vládu.

Henry Kissinger se oplátkou k novinářům choval stejně a proslavil se tím, že své tiskovky zahajoval větou:

„Má někdo nějaké otázky na moje odpovědi?“

A na otázku jednoho z největších jedovatců, televizního moderátora BBC Jeremyho Paxmana, zda se za svoje politické činy nestydí, odpověděl v klidu:

„Tohle, předpokládám, je přátelské interview. Jak začínáte ta nepřátelská?“

Paxman byl v britské žurnalistice raným a daleko předsunutým předvojem jízlivosti a škodolibosti, ale netrvalo dlouho, než je od něho pochytili další. Začalo to kabelkou Margaret Thatcherové, z jejíhož bouchání měli všichni ministři vítr, a úslovím, že Thatcherová je jediný vládní politik, který má koule. Nudného Johna Majora novináři proslavili přezdívkou „ten šedivý pán v tom šedivém obleku“ a rozřehtali národ, když objevili, že si zastrkává košili do spodků, které mu při nějaké příležitosti čouhaly nad pasem z kalhot. Blairovi se přezdívalo prezident, král a car, manekýn, robot, kýčovitý pseudoelegán. Nejpopulárnější přezdivka byla „Teflon Tony“, protože se na něj nic nepřichytilo, nic nezanechalo stopu, nic ho nijak neovlivnilo, žádná fakta se ho netýkala, proti všem skandálům byl imunní.

Byla to krásná doba.

Ale politici se bránili zuby nehty. Blairova vláda si najala mistrného manipulátora informací, bulvárního žurnalistu Alastaira Campbella, z jehož tiskovek novináři odcházivali s pocitem, že z nich už zase udělal osly a nesdělil jim žádná fakta, kromě toho, že senzacechtivá média narušují normální fungování demokracie a už by toho měla nechat. Campbell byl po jednom mediálním skandálu donucen odstoupit a stal se bavičem, který své politické zážitky vyprávívá z jeviště pobavenému publiku.

Čím víc se politici a jejich úředníci snažili informace manipulovat a novináře buzerovat, tím víc se novináři ježili. Toto napsal tehdy deník Sun, kdysi nadšený stoupenec Blairovy vlády:

„Politici jsou vesměs truchliví, mrzčí, trapní a neschopní tajtrlíci, z jejichž soukromého života se lidem zvedá žaludek. My mluvíme za ty lidi, kteří vás a vaše ušoustané kamarády dosadili k moci.“

Silné kafe i pro člověka antipolitického.

„Žurnalistika přestala sloužit veřejnému zájmu a stává se stokou senzacechtivých špinavostí, před níž není chráněna žádná veřejná osobnost“ – domníval se londýnský profesor žurnalistiky Steven Barnett, s nímž londýnská Foreign Press Association uspořádala diskusní seminář. Úpadek novinářské etiky prý postihl už i seriózní deníky. Začíná vážně narušovat nejen schopnost politiků vykonávat práci, pro kterou byli zvoleni, nýbrž i samotnou hodnotu politiky jako profese. Výsledkem bude, že kvalitní lidé přestanou mít zájem stávat se politiky, na jejich místa nastoupí podřadné existence, a konečnou obětí bude sama demokracie a řízení státu.

To byl v kostce Barnettův poznatek, samozřejmě platný argument do diskuse. Patří k němu jen jedna otázka: je podřadná kvalita politiků jen nebezpečí, které teprve hrozí, nebo už realita, v níž všichni žijeme?

Receptem na nápravu by podle pana profesora měla být určitá dávka umírněnosti a sebeovládání ze strany novinářů, aby se politici mohli soustředit na práci. Jsou to prý vesměs lidé kvalitnější než většina novinářů, a navíc je někdo zvolil, zatímco novináře nikdo. Taký

platný argument – kromě toho, že novináře někdo zaměstnal, taky na základě něčí volby. Alternativním receptem by prý bylo, aby přece jen i v Británii platily nějaké zákony na ochranu soukromí veřejných činitelů, jako je tomu na evropském kontinentě, nejnápadněji v Německu a ve Francii, doporučil pan profesor. Trestání novinářů, jinými slovy. Od učitele žurnalistiky husté.

Ale že by ho všichni novináři poslechli a odpendlovali do druhého extrému zvaného patolízalství? Vytratil se nám princip, který poprvé vyslovil druhý americký prezident John Adams a na němž dlouho stála americká demokracie:

„Jedinou zásadou svobodné vlády by mělo být nesvěřovat nikomu živému moc ohrožovat svobodu občanů.“

Funkcí žurnalistiky je dbát, aby se o každém přicházejícím ohrožení vědělo dřív, než začne škodit. Politiky musí zkoumat drobnohledem už jen proto, že jejich pozice jim ohrožování svobody občanů umožňují.

Politika je příliš vážná věc, než aby se ponechávala politikům, říkával starý voják de Gaulle. Že v rukou vojáků může být demokratická politika bezpečná, prokázal vedle de Gaulla také třeba Eisenhower. Zda by se jí stejně dařilo i v rukou novinářů, musíme silně pochybovat, protože novináři všechno vyžvaní. Jenže právě tenhle profesní zlozvyk jim dává předpoklad k něčemu jinému, ale možná stejně důležitému. Být vytrvalou opozicí v politickém systému, v němž opozice přestává plnit funkci opozice a stává se komplicem spiknutí všech politiků proti občanům.

Aby se žurnalistika této funkce zhostila, musí si přestovat k politikům neúctu, neustále na ně svítit, a je-li třeba, střílet. Jak praví staré pravidlo americké politické žurnalistiky, na posuzování politika existují tři metody: hlídat ho, hlídat ho a hlídat ho.

Úkolem žurnalistiky je, slovy amerického novináře a satirika počátku 20. století Finleyho Petera Dunna, „pohodu postiženým, postih pohodlným“ (to comfort the afflicted and to afflict the comfortable).

A ještě jednou prezident Adams:

„Svoboda se nedá uchránit bez všeobecné informovanosti občanů, kteří mají právo a touhu vědět, ale především mají právo, neoddiskutovatelné, neodcizitelné, nezrušitelné, božské právo na tu informovanost nejobávanější a nejzáviděnější, totiž o charakteru a chování svých vládců.“

Proto musí žurnalistika fungovat především jako detektor lži, protože – slovy amerického novináře Waltera Lippmanna – „společnost, která nemá žádnou metodu na odhalování lží, nemůže být svobodná“.

Když média tuto funkci neplní, přestávají být žurnalistikou a stávají se nástrojem propagandy.

2. Politici a pravda

Politici nelžou, oni jen upřímně, v nejlepší vůli, v zájmu státu, svobody a míru a pro blaho národa nerozeznávají fakta od výmyslů. A nám obyčejným smrtelníkům neuškodí se zamyslet,

zda nám tím skutečně pokaždé škodí, či zda nám naopak někdy nedělají laskavost, bez níž by svět byl nudný, pochmurný a těžko snesitelný. Připomeňme si, jak šedivé by bylo celé Clintonovo prezidentování bez něžných úst Moniky Lewinské a jeho slavných výroků:

„Neměl jsem sex s tou ženskou – slečnou Lewinskou.“

„No, lhal, nelhal – to záleží na tom, jak definujete sex.“

„Měl, neměl, to záleží na tom, jak definujete měl.“

Na překrucování či zamlčování pravdy často závisí kromě zábavy i civilizovaný život, slušné chování a poklidné lidské vztahy. Většinu času většina lidí pravdu slyšet nechce, není-li přinejmenším trochu příkrášlená. Mnoha lidem se z pravdy dělá zle, jiným pravda škodí.

Lež má účinek terapeutický, a to na obelhávané víc než na lháře. Tento názor zastává americko-maďarský psychiatr Thomas Szasz. Vysvětluje to takto: Jestliže nám někdo lže, znamená to, že mu na našem mínění záleží a snaží se je ovlivnit. Jestliže víme, že nám lže, ale necháváme ho v domnění, že se mu úspěšně podařilo nás obelhat, získáváme nad ním určitou výhodu, kterou bychom neměli, kdyby nám říkal pravdu. Kdo nás úspěšně obelhává, udržuje si zdravé sebevědomí, ale zároveň mívá častěji výčitky svědomí a potřebuje se nám něčím jiným zavděčit a snažit se být nám loajálním přítelem. Tuto potřebu by neměl, kdybychom se s ním hádali, obviňovali ho ze lži a dokazovali mu pravdu. Dokazování pravdy není nejvhodnější způsob, jak získávat přátele. Příkyvování jejich lžím je způsob nadějnější. Prolhaní politici mají terapeutický účinek celospolečenský, hluboký a dlouhodobý.

„Chcete-li lidem říkat pravdu, musíte je rozesmát, nebo vás zabijí,“ říkával Oscar Wilde.

Za antropologickou studii by stála otázka, zda Čechy neudrzuje v malosti, bezmocnosti a remcavosti jejich národní slogan obdařující je iluzí, že pravda vítězí. Zda jej na ně neušil nějaký německý taškář. A zda by se jim nedařilo líp, kdyby si jako každý pořádný národ trochu víc vážili onoho důmyslného nerozeznávání faktů od výmyslů a intelektuální vynalézavosti, která patří mezi základní dovednosti politického řemesla. Odkud vlastně tolik Čechů bere domněnku, že kdo má moc a vládu, má povinnost nelhat?

Pravda ubíjí

Důsledná pravdomluvnost ostatně i mimo politiku ubíjí tvůrčí fantazii a optimismus.

„Potřebujeme lži k tomu, abychom dokázali žít s děsivou realitou,“ napsal Nietzsche. Lež a klam jsou podstatou všeho lidského umění a estetiky, tvrdil Picasso, když definoval umění jako „lež, která nám umožňuje uvědomovat si pravdu“. Pro Oscara Wildea je „lhaní, čili vyprávění krásných nepravd, tím pravým smyslem umění“. Podle Darwina jsou lež a klam důležité nástroje přežití a evoluce. Jeho současník, filozof Herbert Spencer, dokonce pokládal schopnost klamat za legitimní nástroj etického pokroku, který spočívá v adaptaci na měnící se podmínky života. Lež tedy může být za určitých okolností i eticky správná. Aristoteles definoval pravdu jako sdělení, které odpovídá skutečné události. Ale už Plato do filozofické literatury zavedl mistrné lháře, debatéry se jmény Euthydemos a Dionysodoros, kteří dokážou každý výmysl podložit argumenty, takže se jeví nepochybně pravdivým, a hned nato přednést stejně věrohodně argument tuto nově prokázanou pravdu zpochybňující, takže si nakonec nikdo není jist, jaká vlastně byla skutečnost. Sokratův současník Protagoras pokládal fikci za

nutnou k životu, určitou dávkou lhaní za terapeutickou a rozdíl mezi pravdou a výmyslem za pomyslný, neboť „cokoli člověk dokáže vymyslet, je pravda“.

Byli to všechno učitelé tehdejších politiků. A je-li v politice něco, co by se dalo nazvat uměním, či přinejmenším dovedností, je to právě technika stírání rozdílů mezi pravdou a lží.

Pravda jako zdroj dobra?

Po celé lidské dějiny se bralo za samozřejmé, že člověk smí lhát, slouží-li to pro dobro něčeho vyššího, co je potřeba bránit. Boha, církve, stát, národ, klan, rodinu, sebe. Deváté Mojžíšovo přikázání nezakazuje lhát, jen křivě svědčit proti bližnímu – přičemž definice bližního může být elastická. Navíc, člověk tak jako tak nemá dostatečnou schopnost rozeznávat pravdu od nepravdy a je ochoten uvěřit čemukoli, k čemu ho tlačí dobře spředené argumenty nebo názory okolní většiny. Placatá země byla po jedno tisíciletí nepopíratelnou pravdou celé velké civilizace.

Je pravda skutečně cennější než falešnost, a jestliže ano, proč, ptal se Nietzsche. A pokusil se odpovědět takto:

„Hodnota pravdy se musí měřit podle toho, jak napomáhá vzkvétání života.“

Vzkvétání života, včetně zdraví, si Nietzsche zvolil za kritérium dobra. A jako zdroj dobra se mu pravda zdála neefektivní, místy nebezpečná, nezdravá a nepřirozená. Všechn život se zakládá na zdání, tricích, klamu, individuálních názorech. Lidem se daří líp, když jsou klamáni, než když žijí v pravdě. Pravda je snesitelná jen mimořádným (nenormálním) jednotlivcům, například hrdinům, světcům, kacířům a mučedníkům. Většina z nás dokáže pravdu brát jen v malých dávkách silně oslazených iluzemi.

Už bibličtí proroci věděli, že aby mohl člověk jednat a přetvářet život k něčemu lepšímu, musel si nad aktuální každodenní realitu povýšit iluzorní vizi, k níž mohl směřovat. Takováto vize byla lepší než realita z hlediska životadárnosti (viz Nietzsche), ale těžko ji nazvat „pravdou“ ve významu sdělení odpovídajícího skutečným událostem (viz Aristoteles).

Vývoj historie – a to, čemu rádi říkáme pokrok – je hnán kolektivními iluzemi, halucinacemi, ideály a mýty, nikoli „pravdou“. Ty vítězí proto, že se jim daří realitu degradovat na nepravdu a iluze povýšit na Vyšší pravdu, Boží pravdu, historickou pravdu, národní či rasovou pravdu, abstraktní pravdu – a tím je udělat uskutečnitelnými. Abstraktní pravda se pak stává „nadpravdou“ právě proto, že není žádnými skutečnostmi a událostmi prokazatelná ani vyvratitelná.

A protože se bez takovýchto halucinací lidstvo dlouho neobejde - a je často ochotné za ně umírat i zabíjet – neuškodí nám držet se Nietzscheho konzervativního hodnocení podle stupně jejich životadárnosti.

Tak filozofům nezbývalo než Aristotelovu jednoduchou definici pravdy obohatit o zkušenosti a fakta dějin. Wittgenstein to zkusil takto:

„Pravda je pravdou v našem kontextovém rámci.“ Což znamená, že pravdou je to, co určitá společnost či kultura za pravdu přijímá. Zkusme touž pravdu tvrdit mimo její kontext a stává se lží nebo iluzí. A jsme po krk v relativistické postmoderně. Po Wittgensteinovi je pravda

nepravděpodobná. Po Clintonovi záleží na tom, jak si vykládáte pojem pravda. Po bin Ládinovi je pravda opět smrtelně nebezpečná, protože ať už je jakákoli a ať ji má kdokoli, smí se pro ni zabíjet. Po Bushovi se stává pravdou to, co slouží zájmu Spojených států. A po Chiracovi je pravda to, na čem Francie vydělává na úkor Spojených států. Přičemž pro Čechy zůstává vždy pravdou to, co vítězí.

Pravda politická

Samotný nápad, že politici by mohli, či dokonce měli mluvit pravdu, vznikl teprve z romantického liberalismu 19. století. Jako teoretický důvod, proč by měli říkat pravdu, se uvádělo tvrzení, že aby je mohl někdo volit, potřebuje k nim mít důvěru. Proto se také od té doby volební kampaně hemží nekonečnou lavinou pravdomluvných politiků vzbuzujících naši důvěru takto:

„Říkejte mně, co chcete, a já vám to slíbím. Vám vpravo slíbím tohle, vám vlevo tamto, vám uprostřed obojí. Jakmile budu zvolen, budu dbát, aby se to, co jste chtěli, dostalo na pořad jednání, z toho prostého a jediného důvodu, že o něčem se jednat musí. Zároveň vám pak vysvětlím, že to nepůjde splnit, protože všichni ostatní politici každému naslibovali spoustu jiných věcí, které zas nebudou moci splnit oni, vzhledem k tomu, co jsem já nasliboval vám. Proto nesplníme žádný nic, protože kdybychom splnili cokoli, bylo by to nefér k těm, kterým jsme slíbili něco, co pak nesplníme. Žádného politika nezajímá, co by mohl udělat pro vás. Zajímá ho jen, co vy byste mohli udělat pro něho. Účelem politiky je zákonně vás okrást o co možná nejvíc, abychom my politici měli z čeho důstojně žít. V tom jsou všichni politici zajedno. Já jsem lepší než jiní politici v tom, že vím, jak vás okrást, aniž by vás to moc bolelo, protože si toho ani nevšimnete. Budu to taky dělat šikovněji než oni, abyste mě příště zvolili znovu, protože nemám tušení, čím bych se jinak živil. Demokracie slouží k vypěstování a důstojné obživě co možná největšího množství demokratických politiků, od státních přes krajské po obecní. Čím jsou demokratičtější, tím důstojnější živobytí se jim musí zajistit, aby nemuseli přijímat úplatky. Jestliže úplatky přijímají – jako já tuhle předevcírem – není to proto, že by nebyli poctiví, nýbrž proto, že se jim málo platí. Proto mou prioritní demokratickou strategií bude prosadit politikům zvýšení platů, aby nemuseli přijímat úplatky. Budou-li úplatky přijímat dál, platy zvýšíme ještě víc. Dělán to pro vás, protože vím, že chcete mít politiky důstojné, za něž byste se nemuseli stydět, a myslím to upřímně. Tutěž politickou prioritu mají všichni ostatní politici, takže vám mohu stoprocentně zaručit, že tento nedostatek rychle napravíme, aby se všichni politici mohli důstojně zabývat skutečnými úkoly. Kde se na to peníze seženou, zjistíme dodatečně, ale mohu vám zaručit, že to bude z vašich daní, vaším demokratickým přispěním k demokratickému procesu. Proto volte mě, za poctivější a otevřenější demokracii pro všechny a za důstojnost a prosperitu svých politiků. Někdo vám přece vládnout musí, mohlo by být hůř, a zaplaťpánbůh za tu naši demokracii.“

Takhle bychom je alespoň všechny slyšeli, kdybychom se obtěžovali poslouchat mezi řádky. Jenže i kdybychom se obtěžovali, tak bychom jim to nevěřili. Mysleli bychom si, že si z nás utahují. Tak jako si kdysi všichni čeští demokraté mysleli, že si z nich utahoval ten jeden z mála pravdomluvných politiků, když říkal:

„My se do Moskvy jezdíme učit, jak vám zakroutit krkem.“ Blahé paměti Klement Gottwald, který taky dodržel, co slíbil. Někdo nám holt vládnout musí.

Pravda demokratická

Menckenův následník a náš současník P. J. O'Rourke v hloubkové analýze demokracie pokračuje:

„Naše demokracie, naše kultura, náš celý způsob života je velkolepý triumf blábolu.“

Blábol vítězí, řekla by česká heslovitost. Demokratická politika znamená žonglování s fakty a idejemi takovým způsobem, aby se vlk nažral a koza zůstala celá – jak se říká po česku, nebo aby se člun nerozhoupával – jak se říká po anglicku. K uchování demokracie stačí zdání, že existují alespoň dvě strany, které se od sebe zdánlivě liší v názoru na to, jak nejlépe postupovat, aby se nic nezměnilo, kromě toho, aby se politici měli líp. Tato hra spočívá v tom, že tatáž fakta se jednu dobu ohýbají jedním směrem, jindy druhým. Jejich pravdivost závisí na tom, jak se to jeví v tu či onu dobu většině voličů – z té menšiny, která se obtěžuje jít volit.

A je to pořád ten systém nejlepší. Jestli o tom ještě pochybujete, spočítejte si, z kterého systému do kterého prchá víc lidí.

Pravda clintonovská

„Není pravda, že jsem lhal, nýbrž je pravda, že jsem neřekl úplnou pravdu,“ vysvětlil Bill Clinton v interview s britským televizním moderátorem Davidem Dimblebym.

„A víte co?“ zvedl hlas. „Já už toho mám dost. Vy se pořád všichni zaobíráte jednou titěrnou epizodou mého vládního období a zapomínáte, co jsme udělali pro ekonomiku a sociální progres amerického národa. Mírovější svět. Méně dětí nemocných astmatem.“

„Vy jste si skutečně myslel, že orální sex není sex?“ ptal se neodbytně Dimbleby.

„Vy tím jen nahráváte pravicové propagandě a reakčnímu republikánskému spiknutí,“ rozčilil se Clinton. „Přečtěte si v mé knížce, kolik dobrého jsme vykonali.“

Clintonův politicko-literární kýč zvaný vynalézavě „Můj život“ dává celé aféře Lewinské a následné křivé přísaze tři odstavce z tisícistránkového spisu. Zato je nekonečně plný pompézních klíšé politického a sociálního pokroku.

„Dokud budou Američané ochotni držet se za ruce, můžeme kráčet s jakýmkoli větrem,“ vysvětluje Clinton svou pokrokovou vizi Ameriky. „Můžeme přecházet mosty, přebrodit řeky, šplhat na vrcholy hor.“

Víc o Clintonově sebeckvalném spisu nepotřebujete vědět, ceníte-li si své zdravé mysli. Hlavně byste v něm marně hledali, co po jeho odchodu z Bílého domu odhalili vládní vyšetřovatelé. Totiž to, že Clintonovi si odvezli z prezidentského paláce majetek v hodnotě 400 000 dolarů, nikoli 200 000, jak vykazali. Že za posledního prezidentského letu do posledního porcelánového talíře a stříbrné vidličky vyrabovali kompletní vybavení prezidentského letadla. A že dalších 400 000 si vydělali v posledních týdnech prezidentství na právnických poplatcích za omilostnění pěti set usvědčených zločinců. Že za pár let z následných přednášek a konzultací totalitním vladařům nasbírali tolik milionů, že museli založit nadaci.

I ten přímý a chlapecký John Kerry se před volbami vyznamenal, když si mezi loveckými voliči zahrál na jednoho z nich, jak už to kandidáti rádi dělají.

„Musím říct, že jeleny,“ odpověděl na otázku, co nejradyji loví, z obav, že by ho nezvolili, kdyby se přiznal, že neloví. „Chodím do lesů se svou spolehlivou dvanáctirannou dvouhlavňovkou a plazím se po bříše. Tomu panečku říkám lovení.“

Rozesmál tím pár opravdických lovců, kteří věděli, že na jeleny se střílí vstoje zpoza stromu. Ale vem to čert, lež je neškodná jako ten Clintonův sex. Jenže jak si můžeme kdy být jisti, že když nám někdo lže v triviálnostech, nebude nám lhát ve věcech, jež se nás silně dotýkají?

A proč by nám na tom vůbec mělo záležet? Protože společnost, z níž se zcela vytratí smysl ne-li pro pravdu, tak přinejmenším pro pravdivost, upřímnost, přesnost a spolehlivost jako kritérium, od něhož se lze tu a tam odchýlit, je politicky, sociálně, ekonomicky a institučně neovladatelná a mění se v anarchii. Bez tohoto kritéria nemůže fungovat úspěšná ekonomika, vzdělání, administrativa či média. Jestliže se tímto kritériem nedokážou řídit politici, dávají nám všem najevo, že jsou nerelevantní a společnost může hladce existovat bez nich.

Čím méně pravdivosti budeme od politiků očekávat, tím méně nás na nich něco překvapí a tím méně nám polezou na nervy. Někdo nám vládnout musí. A připomínejme si stále, že by to mohlo být horší. Jednoho dne se možná naučíme posuzovat jejich kvality i podle toho, jak mistrně dovedou lhát a bavit nás svou fantazií, než aby nás nudili holými fakty. Budeme jejich lhaní brát jako jednu z dovedností, které politiky dělají pro jejich profesi způsobilými a pro něž je volíme. Budeme si jich pak moci víc vážit jako komiků a celou politiku brát jako zábavu. A mudrovat, jako P. J. O'Rourke, o zavedení politického systému bez politiky, v němž bychom do vlády dosazovali lidi, kteří nad nikým v žádné politické konkurenci nevíteží.

3. Média, dobro a zlo

„Miluj dobro, štíť se zla a nastoluj spravedlnost,“ doporučuje prorok Amos, od něhož to západní civilizace přebírá, alespoň teoreticky. Jenže jak můžeme rozeznat dobro od zla?

Tuto otázku mně k mému velkému překvapení a částečnému zděšení položila na konferenci českých husitských farářů na téma etika a média půvabná teoložka – a trvalo mně chvíli, než jsem uvěřil, že si ze mě nedělá legraci ani mě nezkouší z etického katechismu pro třetí obecnou. Překvapení mně způsobila tím, že člověk by očekával, že spisovatelé a novináři se budou rozeznávání dobra a zla učit od teologů spíš než teologové od nich. Čím jiným by přece náboženství mělo být, než praktickou naukou o dobru a zlu a o následcích konání jednoho či druhého? Zděšení se dostavilo, když jsem si uvědomil, jak zmatená v otázkách dobra či zla musí být společnost, v níž dobro od zla nerozeznají ani její duchovní pastýři.

Diskusi rozvířené otázkou půvabné teoložky předcházela moje přednáška, v níž jsem se, stručně shrnuto, snažil vysvětlit toto:

Za první investigativní novináře naší civilizace můžeme pokládat biblické proroky, jejichž texty podávají zprávy o korupci, podvádění, nepoctivém podnikání, vykořisťování, neoprávněném sebeobohacování a podobných etických nezdravostech. Obzvláště pozoruhodné jsou na nich dvě věci. Jednak činy, o nichž podávají zprávy, reportáže a komentáře, posuzují z úhlu vysokých etických kritérií, z hlediska společenské harmonie a kosmického řádu. Z principu, že každý zlý skutek posouvá rovnováhu světa k chaosu, každý dobrý k harmonii. A za druhé – jejich terčem jsou téměř výlučně bohatí a mocní a jejich zneužívání moci nad bezmocnými.

Účelem jejich komentářů je ozdravení společnosti od morálních nešvarů, které vnímají jako chorobné. Podobné ozdravování společnosti by mělo být i posláním dnešní žurnalistiky, má-li vůbec mít nějaké poslání. K tomu, aby novinář mohl toto poslání účinně vykonávat, potřebuje mít dostatečně vytříbený smysl pro dobro a zlo – čili pro činy, které společnost ozdravují, na rozdíl od těch, které ji ochořují. A protože činy mocných a majetných mají na zdraví společnosti větší dopad než činy bezmocných a nemajetných, bude novinář k ozdravení společnosti přispívat víc tím, že půjde po krku těm prvním, čímž poskytne hojivou útěchu těm druhým. Že tudíž jeho reportáže a komentáře sice mají být fakticky pravdivé, ale nemohou být „objektivní“ či „vyrovnané“, nýbrž musí – podobně jako proroci – jasně a viditelně stranit obětem proti pachatelům, bezmocným proti mocným.

Tolik stručné shrnutí přednášky.

No a teď přišla ta ošemetná otázka spanilé teoložky, která ji rozvedla podrobněji touto úvahou:

„Jak já můžu mít právo soudit někoho jako zlého, a tím se stavět do samozvané pozice dobrého, když vím, že takovýto přístup často vede k duchovní aroganci, která působí ve světě nejvíc zla, neboť jak víme, cesty do pekla jsou dlážděny dobrými skutky?“

Než se mně podařilo citát uvést na pravou míru upřesněním, že cesty do pekla jsou dlážděny nikoli dobrými skutky, nýbrž dobrými úmysly – což je kolosální rozdíl – debata zašla až tak daleko, že spanilá teoložka sama sobě upírala právo zlo soudit i v takovém jednoduchém případě, jako je Adolf Hitler – který přece měl také těžké mládí, jímž by se jeho činy daly vysvětlit.

A prásk – octli jsme se až po uši v postmoderním morálním relativismu, v němž dobro a zlo neexistují jako absolutní hodnoty a pod něž se dnešní církve tak rády podepisují, s projevem pochopení a soucitu se zločinci, za jejichž činy je odpovědná společnost, která je k tomu zločinu dohnala.

Čímž jsme se prohrabali ke kořenu naší dnešní etické a právní degenerace, která vychází z domněnky, že Ježíš s úplně vážnou tváří kázal nenávidět zlo, ale zároveň milovat ty, kdo je konají, nastavovat druhou tvář tomu, kdo nám nafackoval, a všeobecně odplácet zlo dobrem – čili de facto zlo odměňovat. Což je výklad velmi nepravděpodobný a v každém případě nepoužitelný pro stavbu spravedlivé společnosti. V historickém a filozofickém kontextu Ježíšových výroků je mnohem pravděpodobnější, že tam někdo něco nemotorně přeložil a že Ježíš jako prorockým duchem prosáklý učený rabin talmudické doby to nejspíš říkal nějak takto:

„Nenávidět zlo, ale milovat ty, kdo je konají!“

„Někdo vám nafackuje, a vy mu nastavíte druhou tvář!?“

„Zlo odměňovat dobrem!?“

(„Spadli jste z Měsíce!?“)

Musel přece vědět, jako každý jiný rabin (a vlastně skoro každý, kdo si dnes stěžuje na degeneraci právního státu v evropských demokraciích) – že odměňováním zla otvíráme

stavidla ještě většímu zlu. Že každý zločinec, kterému zločin projde, si to vykládá tak, že ho chválíme, čin mu schvalujeme, či přinejmenším proti němu nic nenamítáme. Že každý zločin je zneužitím moci nad někým bezmocným. A že zlu k vítězství stačí, když proti němu slušní lidé nedělají nic.

A musel taky vědět, že každý z nás má v sobě sklony jak k dobru, tak ke zlu a každým rozhodováním volíme jedno nebo druhé. Že každý malý dobrý čin nám usnadňuje cestu k dalším dobrým činům a každý zlý čin nám ji ztěžuje. Že sice existují lidé, jejichž suma zlých činů je tak obrovská, že už nemohou najít cestu k dobru, ale že neexistuje nic takového jako abstraktní zlo, jímž bychom mohli soudit člověka jako vrozeně zlého, nýbrž jen konkrétní zlé činy, za něž můžeme a musíme soudit jejich pachatele. Jak pravili Ježíšovi soudobí rabíni zapsaní v Talmudu:

„Nesud' člověka podle toho, jak smýšlí, nýbrž podle toho, co dělá.“

Jinak taky řečeno po ježíšovsku:

„Podle jejich plodů poznáš je.“

Čili nezavádějte do světa a do právních systémů žádné kategorie zločinů myšlenkových – jak to mají ve zvyku totalitní režimy včetně náboženských – nýbrž jen a jen činnostních. Zločinec je doslovně někdo, kdo se dopustil zlého činu, třebaže se může jinak jevit jako dobrý. Ještě větším zločincem je někdo, kdo zneužitím moci manipuluje k páchání zločinu druhé. Viz ten chudák Hitler, který, pravda, vlastníma rukama nikoho nezavraždil, jenom do vraždění namočil miliony spoluobčanů.

Čímž se vracíme k výše zmíněné cestě do pekla dlážděné dobrými úmysly. Dobrý úmysl sám o sobě není zárukou dobrého činu. Spousta zlých činů se v dějinách lidstva napáchala z dobrých, dokonce i vznešených úmyslů. V rovnováze dobra a zla – jež chápejme jako kreativitu a destrukci, harmonii a chaos – platí ne úmysl, nýbrž výsledek. Opět talmudicky řečeno: je lepší konat dobrý skutek ze zlých úmyslů, než zlý skutek z dobrých. Jak se dá ze zlých úmyslů konat dobrý skutek, ví každý podnikatel, který ze sobecké touhy po zisku vytváří chtě nechtě obživu a bohatství i pro ty, kteří mu mohou být ukradení, třebaže už jen tím, že mu z jeho zisků vlada strhává daně.

No a teď už nám zbývá jen si definovat dobrý čin. Je jím každý čin, který kromě jeho činitele pomáhá ještě taky někomu jinému a nikomu dalšímu neublíží. To v ideálním a teoretickém případě. Jenže svět není tak jednoduchý, a tak se většinou musíme rozhodovat mezi menším a větším zlem, podle toho, zda více lidem prospívá, než škodí. Ale hlavně – a tím se vracíme k prorokům – je to čin, který brání bezmocné před mocnými, který posiluje pozici bezmocných vůči mocným, který mocným znemožňuje zneužívat bezmocných.

A toto by mělo být kritériem každého novináře, jenž by rád byl něčím trochu lepším než jen námezdním pisálkem – jímž samozřejmě musí být také, má-li se uživit.

(Benjamin Kuras: Pohřbívání svobody. Praha: Eminent 2017. ISBN 978-80-7281-513-5)